

УДК 821.161.2.09Федькович

© Лідія Ковалець* (Чернівці)

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ НА ПОЗВАХ ІЗ МОСКОВІЄЮ¹

У статті проаналізовано антимосковський вектор життєво-творчих змагань Юрія Федьковича. Задля цього розглянуто рецепцію питання офіційною радянською критикою і сформульовано чинники, які зумовили вироблення в письменника різкого ставлення до галицько-буковинського москвофільства й московського режиму загалом. Основну увагу приділено характеристиці конкретних виявів такого ставлення Ю. Федьковича в його поезії, драматургії та публіцистиці. Опозиційна налаштованість автора трагедії «Хмельницький», статті «Щоб не було запізно!» та інших відповідних творів передбачала іноді крайній радикалізм, однак більше тяжіла до найсуворішого морального зганьблення. За широтою, інтенсивністю та оригінальністю таких своїх почуттів Ю. Федькович не мав собі рівних на всій тодішній піддавстрійській Україні. Вказано також на перспективи досліджуваної теми та її гостру актуальність для нашого часу.

Ключові слова: Ю. Федькович, соборництво, Московія, москвофільство, публіцистика, патріотизм, ідеологізовані почуття.

Lidiia Kovalets (Chernivtsi)

YURIY FED'KOBYCH LITIGATION AGAINST MOSCOVIA

Abstract. In the article the anti-Russian vector of Yuriy Fed'kovych life and creativity, first of all, his writer's form of expression has been analyzed. For that the reception of that issue by the official Soviet critics was considered and the factors that promoted the development of Y. Fed'kovych frankly negativist attitude to the Moscow regime were determined. At the same time, it was accentuated on Shevchenko's influences and direct contacts with opposition-minded to Moscow Galician socio-cultural figures. Thus, the ideologization of feelings took place, the understanding of his own identity had been changing, not only as Hutsul, but also as Ukrainian.

The main attention in the article is paid to the studying of works full of acute political, ideological, national, anti-Moscow content. That were the poem dedicated to Shevchenko, the journalistic article «Lest not be too late!», the true litigation to the imperial system and the Galician-Bukovynian Moscovophiles, and works from the last period of activity. That was about journalistic pathos in a number of poetry, the image of Mazepa as a great adherent of the Ukrainian «independent state without the patronizing by Moskal or Lakh» in the original translation of the drama by R. Gottshal «Mazepa», as well as about the original tragedy «Khmelnyskyi» by Y. Fed'kovych. The protagonist of that work incredibly suffered from the decision to make an alliance with Moscovia.

The article also pointed to the prospects of the studied topic and its acute relevance for contemporary times.

Keywords: Y. Fed'kovych, voluntary association, Moscovia, Moscovophiles, journalism, patriotism, ideologized feelings.

* докторка філологічних наук, професорка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Doctor of Philology, Professor, Department of Ukrainian Literature, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
orcid.org/0000-0003-3022-522X
e-mail: l.kovalets@chnu.edu.ua

¹ Це значно розширена версія статті, що під тією ж назвою була видрукувана 2018 року в Маріуполі у «Віснику Маріупольського державного університету» (Серія «Філологія», вип. 19, с. 76-83). З огляду на події російсько-української війни, що вже тривала, її пізнішої багатостраждальної «маріупольської» сторінки ця публікація мені особливо дорога. Проте невеликий тираж видання, ще виразніша гострота порушеної проблеми, небезпеку якої, виходить, так гостро передбачив Ю. Федькович, спонукали до праці задля нової актуалізації матеріалу. *Авторка.*

Проблема російсько-українського літературного «єднання» вимагає нині серйозного перегляду й нових оцінок.

Олекса Мишанич, 2002 рік

Постановка наукової проблеми й аналіз останніх публікацій. Питання про Ю. Федьковича в ракурсі дещо несподіваному — як учасника, а то й інспіратора судових процесів уже ставало об'єктом досліджень: говорити про одну із соціальних ролей цього письменника — як вїта у рідному Сторонці-Путилові і не згадувати про мудре вирішення під його орудою місцевих громадських спорів або ж про добровільне заступництво цього селянського адвоката в сервітутових процесах на Буковині в кінці 1860-х років було просто неможливим¹. Наприкінці життя замолоду гарячковитий Федькович виявився куди дипломатичнішим, подавши до Львівського краєвого суду скаргу («за образу честі») на редактора часопису «Новый пролом» О. Марківа. Це москвофільське видання виступило за очолення кафедри церковно-слов'янської мови в Чернівецькому університеті своїми прибічниками, тож назвало опонентів — редакцію «Буковини» «глупцями и подлецами, у которыхъ нетъ ни капли русской крови в жилахъ, ни атома русской мысли в мозгу»². Поняття «русский» означало явно не «руський» (від слова «русин»), а таки «русский», тобто «російський».

Це був лише один епізод тривалого опору Федьковича імперській ідеології, опору, який знає й активнішу, суто письменницьку форму вираження. Про неї писали в теперішньому часі, та й то принагідно хіба Б. Мельничук³ та М. Юрійчук⁴, але її явно недобачала офіційна радянська критика, трактуючи навіть у протилежному плані і тому спотворено. Як висловився О. Гончар у статті «Українська національна ідея в художній творчості (перша половина та середина XIX ст.)», в радянський час в Україні на догоду імперському центру й тоталітарному режиму відповідно до васальної психології виробилася вкрай вульгаризована концепція: мовляв, найлютіші вороги українського народу — це українські «буржуазні націоналісти»⁵. Так, у статті А. Куліша «Юрій Федькович і російська література XIX століття» (1954) було сконстатовано без будь-яких доказів добру обізнаність письменника з творами російських революціонерів-демократів, зорієнтованість Федьковича на кращих представників російської та української літератури у боротьбі саме з українськими буржуазними націоналістами, його ж, мовляв, зафіксоване в поезії прагнення до возз'єднання з російським народом, загалом величезну роль передової російської літератури у становленні Федьковича як поета-демократа, борця за щастя трудящих⁶. Наступники автора статті (О. Крицевий, О. Мазуркевич, Ю. Мельничук, Г. Мізюн, М. Пивоваров, П. Усенко) навперобій розвивали зазначені ідеї, волюючи бачити співця Гуцульщини, рідного Підгір'я та соборності України близьким до революційно-демократичного руху в Росії, вихід Федьковичевої збірки «Дикі думи» трактуючи як радість для прогресивних діячів української та російської літератур (дарма що ця робота жодного разу так і не публікувалась окремо). М. Пивоваров у літературно-критичному нарисі «Юрій Федькович» (1954) не пропустив нагоди навіть сам вихід буковинця на письменницьку арену пов'язати із начебто позитивними впливами, дарма що на це не було жодних підстав: «Орієнтуючись на передову українську і російську літератури, він [Федькович] вперше в своєму краї заговорив до народу його живою рідною мовою»⁷.

Що вже казати про відданих адептів радянського режиму, якщо до витворення згаданого міфу прилучились ще в 1930-х представники своєї ж, питомої західноукраїнської наукової еліти: М. Голубець робить І. Тургенева палким шанувальником оповідань Федьковича і навіть їхнім перекладачем⁸ — попри те, що автор «Отцов і дітей», може, й тримав у руках драгоманівське видання Федьковичевої прози, але навряд чи читав його; М. Возняк поіменував великого гуцула, людину з потужним інтелектом і життєвим університетом, знавця кількох мов, письменника і перекладача, який своїм мистецьким хистом обіймав ледь не цілий світ, «місцевим гуцульським трембітарем, в творчості якого скрізь лишалися сліди його малої освіти й невіроболеного світогляду»⁹.

Насправді ж Федькович цілком відповідав дефініції інтелігента як носія вищої культури своєї нації, людини, для якої важливими були правдошукання задля знаходження істини. Останні значною мірою стосувалися Москви з її шовіністичною політикою і здійснювались фактично з початку творчого шляху письменника, часів його громадянського змушнення. Правдошукання ці знайшли свій оригінальний вияв передовсім у поетичній творчості Федьковича, а також його драматургії та публіцистиці. Подібних їм за широтою, інтенсивністю та оригінальністю вияву не знала тодішня українська література на південно-західній території. З'ясувати цю актуальну тему в історії літератури та в історії розвитку творчої індивідуальності Федьковича і є **завданням та метою пропонованої студії.**

Виклад основного матеріалу. Російська література закономірно не домінувала в колі читацьких інтересів буковинця як громадянина Австрійської / Австро-Угорської монархії, котрий світову літературу осягав загалом у німецькомовних версіях. Народовські періодичні видання 1860-х років (а їх спрагло читав Федькович) публікували чимало перекладів і з російської літератури. Так буковинець міг тоді зацікавитись, зокрема, лірикою О. Пушкіна та М. Лермонтова. Чи не після низки інтерпретованих М. Старицьким і вміщених у часописі «Нива» в середині 1860-х поезій М. Лермонтова Федькович виявив особливий інтерес саме до цього автора, справді близького психологічно своїм трагічним світовідчуттям, коли сподівався від К. Горбала, що той надішле йому окреме видання лермонтовських писань¹⁰. Про те, що з часом Федькович теж сам оволодів російською і послуговувався нею в читанні потрібної лектури, свідчить хоч би його частково задокументована підготовча робота над трагедією «Хмельницький». Маємо на увазі опрацювання (на рівні фіксації нотаток, хоча й українською мовою) тритомної праці «Историческія монографіи и изслѣдованія Николая Костомарова. Богдан Хмельницкій» (Спб., 1884)¹¹.

Що ж до московського режиму, то у Федьковича вже з літ його молодості поступово вироблялось ставлення відверто негативістське, критичне. Чинниками тут слугували й генетична (гуцульська) налаштованість проти всілякої наруги, і тяжіння характеру до радикалізму, і суспільні фактори, надто чимраз підступніша діяльність на буковинському терені москвофільських сил. Та попри все грандіозну роль зіграли потужні Шевченкові впливи: якщо, за висловом О. Терлецького, «всіх голосна муза великого поета, як кліщами, тягла до себе», то для Федьковича Кобзареві писання з їх антимосковським, антисамодержавним пафосом справді до певної міри ставали євангелієм, вони робили з буковинця соборника і, зрозуміло, опозиціонера стосовно Московії. Другою (після Шевченка) фігурою, яка творила «високу патріотичну температуру» (І. Франко) на галицькому терені, був Д. Тянячкевич. З травня 1867 року цей громадсько-політичний, церковний діяч, «батько галицького народоства» (М. Возняк), у 1860-х один із найактивніших тодішніх Федьковичевих адресатів, стверджуючи потребу «очистити рідну землю од скверні ляцько-німецької, напасті тиранства московського», підкреслив у листі до цього поета: «Тяжкою залізною рукою придусила Москва загарбаний наш рідний край»¹². У 1886 році в час відзначення 25-ліття своєї творчої діяльності Федькович знов отримає від Д. Тянячкевича підбадьорливого листа з іще більше підсиленним мотивом: «Знай, мій Друже, що тобі в спадку дісталася Тарасова бандура! Знай, що такого співу нудьгуючи виглядає вся Україна, весь той край змучений по Дін чи то й по Кавказ, що его Москва пригнобила своїми багнетами, своїми гарматами, — той наш вольний край! Загреми же безсмертним словом пісні-правди, розкрий: що того духа живого, що в наших грудях, не проколять багнети, не вбють його гармати, що не викрадуть нам нашої долі-будущини ніякі потентати [тобто могутні вельможі], бо вона зложена в нутрі нашої душі...»¹³. Критика Д. Тянячкевича мала й конкретне спрямування, вона стосувалась москвофілів, які забажали «запродати, усіх нас перевернути у москалів» та ще й висунули гасло: немає на світі українсько-руського народу, а тільки «адін народ» «русській ... одъ Камчатки ажъ по самі Карпати»¹⁴.

Підкреслимо, що подібних реплік антимосковського змісту було чимало в епістолярних діалогах Федьковича з його сучасниками, і вони так само ідеологізували почуття поета, зумовлювали зміни в усвідомленні власної ідентичності — не тільки як гуцула, але і як українця-патріота. Процес цей відбувався моментами непросто, рвучко, і свідченням цього, мабуть, можна вважати, досі неафішований і не такий уже й «красний епізод» із Федьковичевої біографії — епізод, що є радше ілюстрацією до складних зносин поета з недемократичною, нетворчою галицькою та й буковинською інтелігенцією, від якої йому іноді хотілося тікати ледь не на край світу. Подібне бажання податися до Відня чи, може, навіть у Московію вочевидь виникло у Федьковича львівської пори його життя (1872-1873 рр.) під враженням принципових розходжень із львівською «Просвітою», де він був редактором популярних книжок для народу. Зберігся датований 26. XII. 1872 року лист О. Терлецького від 26. XII. 1872 року, якому поет мав довірити свій намір, точніше, бажання перевірити ним суспільство на предмет власної потрібності. Отож утомлений, розчарований, лишень віртуально готовий до втечі Федькович почув у свій бік таку сувору і відверту правду: «...Про московську амбасаду шкода й говорити. Скажуть Вам насамперед відкликати усе, щосьте написали, скажуть сказати, що то, в що вірили і про що писали, що ціле Ваше життя минуше — то брехня, то болото. За тоє дадуть Вам 10 або 20 рублів, і по цілій параді. Наробилибсьте собі сорому на увесь свій вік. Вас би уже давно не було на світі, а ще би Вас кожда праведна руська дитина тяжким проклоном проклинала, що Ви на мизерних пару рублів і за ласкавий погляд московського

протопопа стали наймитом найбільшого ворога України, продали свою славу і славу народної справи». І далі: «Пригадайте собі, що співав Шевченко про Богдана Хмельницького тай подумайте собі, чи Вам би легко було спочивати у домовині, якби який будущий Шевченко так заспівав про Вас?

Бо претцінь не думаєте, щоби москаль Вам давав свої гроші тай Вам позволив писати так, як Ви хочете і то, що Ви хочете.

Зрештою, тутешні [себто ті, що у Відні] московські наймити у подертих штанах ходять і босими ногами топчуть студені тротуари віденські. Добру слави загубили, а грошей таки не найшли»¹⁵.

Повторюємо, Федькович скоріш за все перевіряв питома суспільство на предмет своєї незайвості, потрібності, а така проказана устами О. Терлецького сувора мораль мусила служити уроком і спонукати попри все вже ніколи не допускати й думки про подібне перекинчицтво. Тим більше, що у Федьковичевій літературній теці вже із середини та кінця 1860-х були присвячені Шевченкові поменники, наскрізь пройняті гострим політичним, ідеологічним, національним, антимосковським змістом. У вірші «В день скону батька нашого Тараса Шевченка...» (1867) увага буковинця серед іншого знов сконцентрована на підневільному становищі України, об'єктом гніву стає Москва «прелукава»: це вона — «мати всіх лих», вона «несита крови, крови пророків і святих»¹⁶.

Тоді ж, у 1867-му, у статті «Bis es noch nicht zu spat wird!» («Щоб не було запізно!») поет засвідчив власну політичну волю прямо, відверто критикувати засобами публіцистики явище москвофільства. За оцінкою М. Юрійчука, стаття ця «не мала собі рівнозначних на всіх західноукраїнських землях»¹⁷], завдяки полемічній спрямованості, зусиллям оприлюднити у пресі — то в чернівецькій «Czernowitzer Zeitung», то у львівській «Правді» вона виглядала як відкритий позов імперській системі. 11 листопада 1869 року в листі до редакції першого зі згаданих видань (а він супроводив цю статтю) Федькович уже на початку зазначив: за її «правдивість і основність ручу [тобто гарантую]». І далі: «Рівночасно звертаю увагу хв. Редакції на брошуру «П'ятнадцятьмільоновий історією забутий нарід» — петиція до французького сенату Казимира Делямарр-ого, з котрої я дещо виняв для моєї розвідки»¹⁸. Йдеться про виступ Казимира Делямара (1797-1870), французького політика, сенатора, редактора однієї з урядових газет, секретаря Паризького географічного товариства. На початку 1869 року він вніс до французького сенату петицію в українській справі. Того ж року ця петиція була надрукована двома брошурами — французькою та німецькою мовами. Одна з таких брошурок, вочевидь, і потрапила до Федьковича. У петиції К. Делямар першим із діячів Заходу підняв на державному рівні питання про захист українського народу, який з останньої чверті XVII століття перебував у затінку Московської держави і в XIX столітті був уже забутий країнами Європи. Петиція К. Делямара дала зрозуміти, що Російська імперія — це «тюрма народів»; що русини і московити — два різні народи; теза про слов'янське походження московитів украй сумнівна і потребує доведення чи спростування науковцями; московити свого часу підкорили русинів і привласнили їхню назву тощо. Мета ж пропозиції була, попри все, скромною — внести зміни до французької шкільної програми, щоб історію русинів, поляків, московитів викладали як історію окремих народів.

Федькович у статті вже спочатку ставить Московії на карб завоювання Русі (тобто України) під Полтавою, привласнення імені переможеного народу, ганебні плани «московської дикої орди» щодо поневолення всього слов'янства («з Москви до Дніпра, з Дніпра до Вісли, з Вісли до Карпат; звідти до Дунаю, а від Дунаю до Босфору»¹⁹). Крім того, він засуджує «зухвале фальшування історії московитами» і вже нове, свіже, з XIX століття підступне зазіхання на мовно-літературну, культурну сферу через москвофільських поплічників. «А чому би й ні? — риторично запитує автор, застерігаючи: «Від чернечо-руської мови XIII ст., якою ще й нині пишуть декотрі письменники Галичини і Буковини, що називають себе руськими, до московської один лише зовсім незначний крок...»²⁰. Федькович вдається до різкого зганьблення політики Петербурга, який «тиче всім, а, власне, австрійському урядові, дулю під ніс і підтримує всіх нібито руських письменників усілякими можливими способами: посадами, титулами, орденами, нагородами й обіцянками»²¹. Явна іронія відчувається в такій фразі автора статті: «Московський пан завжди приязний і охоче забезпечує кожного своїм благоволінням»²². Тож з огляду на підступне прагнення Московії всім «керувати з-за куліс» і суспільні заворушення на світових теренах є сенс схаменутись і московитам, і русинам москвофільської орієнтації.

Полемічна тенденційність і гострота, емоційний пафос, монологічна форма, що цілком відповідає настановам ораторського мистецтва, дозволяють міркувати про неабиякий хист Федьковича як публіциста. Його праця відзначається злободенним змістом, аргументованістю політичних, національних, ідеологічних положень, прагненням і вмінням цього автора в дипломатичний спосіб

впливати на свідомість читачів, формування громадської думки. Інша справа, що позиції погодінської колонії в Галичині та й на Буковині виявились у 1860-х настільки сильними, що ні в Чернівцях, ні у Львові Федьковичева стаття тоді так і не побачила світ, її вперше оприлюднив у часописі «Руслан» А. Вахнянин аж у 1897 році.

Чи не водночас із написанням цієї статті з-під пера Федьковича виходить написана в тому ж полемічному дусі «Доповідна записка Виконавчому комітету Буковинського сейму про реформу початкової школи на Буковині» — одразу з після призначення автора інспектором народних шкіл Вижницького повіту 31 серпня 1869 року. Автор ще навіть не розпочав такої своєї діяльності, але в його свідомості вже, виходить, була ціла концепція реорганізації на Буковині освітньої справи. Стверджуючи, що «головним елементом народності є народна мова», Федькович із гідністю заявляє: «Ми маємо звучну, гнучку, здатну до вивчення мову, незважаючи на те, що московити і поляки намагаються її поглинути»²³. І далі: «Якщо вона не могла розвиватися в літературному відношенні через боротьбу з варварами, що прийшли зі Сходу, то вона розвивалася в селянській хаті і народила такого генія, як Тарас Шевченко, який зробив цю мову безсмертною»²⁴. Ідейна рекомендація Федьковича як освітнього працівника в цьому плані чітка і конкретна: «Мова наших учнів повинна бути народною, без русизмів і полонізмів»²⁵. Важливо, що в переліку предметів, які, з погляду автора, мусять вивчатись уже в початкових школах краю, значиться й «історія рутенського народу»²⁶. І хтозна, чи цей письменник як освітній діяч сам би не створив такий підручник, коли б видання його «Букваря для господарських діточок» не було би таким складним.

Між тим Федькович не був би Федьковичем, якби не мислив тепер українське питання серед найголовніших об'єктів своєї уваги і як митця. Уже в ранньому вірші «Оскресни, Бояне!» (1862), написаному на річницю смерті Т. Шевченка, автор заявляє: «Оскресни, Бояне, ни бійся нічого, / Ни бійся московской окови...»²⁷. Д. Загул, коментуючи у виданні творів Ю. Федьковича 1923 року цей твір, прямо зазначив, що це «натяк на репресії царського уряду проти українського слова»²⁸.

Надто у збірці «Дикі думи», написаній у 1876 році, поет особливо наполегливо вказує на загарбницьку, експансіоністську політику московських можновладців (московський цар в одному з віршів порівнюється зі змієм, котрий «рад би зжерти цілий світ / Та рад би разом всіх славян закути у оден кайдан»²⁹). У вірші «Желізний двір» функціонує ціла сцена із «желізною кімнатою», з «желізним вікном», і сюди «король желізний ... сльозами умитую царівню уводить... А уводить на ланцусі», наказує їй «присягати / На желізну книгу... А та книга ти студена, / Студена, як крига!»³⁰. Сцена ця була явно спроектована на російсько-українські відносини, Переяславську угоду 1654 року, а то й Емський указ 1876 року. В коментарі до іншого вірша з цієї збірки («До черленого...»), Д. Загул розпросторив поетову думку й на назву твору — «До червоного (ката)», а рядок із категоричним запереченням «Та ні тим кремельським каганам...» прокоментував так: «Кремельським князям — московським царям»³¹.

Пізніша опозиційна налаштованість поета до «москаліска як вовчиска», «до наших румунізаторів» передбачала вже і крайній радикалізм, і найсуворіше моральне зганыблення. У вірші «Наші „старі“» (1886) явище москвофільства як зрадництва, запродавства передбачає саме такий радикалізм (бо є суворе попередження: «І буде Каїна вас жах / Всім на покая, усім на диво / Гадюка гнати аж у Неву...»³²). Загальне національне пробудження, а з ним пряма вказівка на винних у підневільному становищі України присутні у вірші-пісні «Нова Січа», пропонованому самим автором виконувати на мелодію українського національного гімну «Ще не вмерла Україна»: «Була січ на Україні, / Чуди зруйнували / І козацьку давню волю / Вбити загадали. / Не уб'єте руську волю, / Вороги прокляті, / Бо та Січа України / В кожній руській хаті!»³³.

Перекладаючи тоді ж а чи трохи раніше українською мовою трагедію німецького драматурга Р. Готшала «Мазепа», практикуючи вільні переклади, Федькович трактує головного героя як великого патріота, поборника «держави самостійної / Без опікунства москаля або ляха», московському цареві, змальованому й Р. Готшалем з елементами шаржованості, Федьковичів Мазепа відповідає: «Ми вольний є народ»³⁴. Під враженням своєї роботи над твором і не без спонуки С. Смаль-Стоцького письменник приблизно в 1887 році знов повертається до теми Мазепи, пише власну оригінальну драму, яка, на жаль, загубилась. Між тим у 1960 році газета «Правда України» — орган ЦК КПУ публікує статтю «Юрій Федькович против Мазепы», яка вже своєю назвою стверджувала Федьковичів позов, знов робила поета спільником Москви, бо драма Р. Готшала, мовляв, показала гетьмана «в весьма непривлекательном свете, коварным эгоистом, иудой, торгующим Украиной»³⁵, дарма що ця драма, з якої перекладалось, була промазепинською.

У трагедії «Хмельницький», написаній Федьковичем наприкінці життя, устами головного героя митець неймовірно страждає через те, що під впливом обставин той герой зважився на союз із Московією: «О нещасливий руський народє!.. / Я знаю, що та Москва одро ти / Барвінком не устелит, але тернем... / Але страдай страсти твої і двигай / Тяжкий-важкий твій хрест на Голгату, / Як Божі всі сини го двигали... / Аж прийде час — що розвалиш неволю!»³⁶. Внутрішні і зовнішні глибокоемоційні монологи гетьмана є водночас його прямою реакцією на підступну поведінку тих московитів-бояр, учасників дипломатичних місій царя, котрі діють у творі, — Бутурліна і Хитрова (справжнє прізвище Хітрово). За плечима Хмельницького вони розробляють свої підступні плани, згідно з якими козаки (за Бутурліним) будуть «усі — зануздані в спіжеві наші / Ярми, окуті, оповиті всі / Вовіквічними же кайданами — / Уралські гори перекопують / Або Ладогу своїми кістками / Желізними гатити муть до дна!.. / А то ще і просити, і молити / Нас будут мусіли о свій кайдан, / Ненач о милостиню той жебрак!..»³⁷. Одразу ж після вимушеної присяги московському можновладцеві з'ясовується правда про «предателя оттого всі злодійства», однак він поводить тепер як зверхник. «Ти наш еси небоже!!!» — заявляє Бутурлін Хмельницькому. Трагізм ситуації підсилюється фактом загибелі Тимофія Хмельницького, сина гетьмана, й загальним усвідомленням того, що це перша жертва Московщини і що «Україна плаче / На москаля!!!»³⁸. Що ж до монологів центрального героя, то вони акумулювали найбільше і громадянсько-політичної, і психоемоційної, і навіть суто біографічної особи Федьковича — дарма що між героєм та автором пролягла величезна історична дистанція.

Схоже, російська цензура зауважила собі Федьковичеву опозиційність, якщо заборонила розповсюдження в Росії першого тому його творів, виданих І. Франком 1902 р. У Центральному державному історичному архіві України в м. Києві зберігається документ — «Список новых нерассмотренных цензурой книг на славянских наречиях». Так-от навпроти вказаного тому значиться «запретить». І приписка: «Цензор усматривает в содержании книги “тяжкое кощунство, неуважение к русской верховной власти, возбуждение малороссов к изменническим деяниям”...»³⁹. Опозиційна налаштованість Ю. Федьковича справді передбачала іноді крайній радикалізм, однак вона більше тяжіла до найсуворішого морального зганьблення і, виходить, навіть у такому літературно-художньому вияві активно працювала.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Прикро, що позви Федьковича з Московією та ще й у час теперішньої війни з нею анітрохи не втратили своєї актуальності, «лихо давнє» виявилось й «лихом сьогочасним». Схоже, «діагностичні та прогностичні функції культури» (Г. Вервес) були замало врахованими. Федьковичеві ж позви дозволяють думати про їхню історичну необхідність, перспективу ще активнішої політичної функціональності творів письменника у випадку їхньої більшої популяризації та про можливість залучення цього матеріалу до контекстуально ширших студій відповідної тематики.

¹ Див., напр.: Д. Лукіянович, *Федькович заступником і оборонцем громад довгопільського околу в сервітутівім процесі 1864 р.* [Fedkovych as a Deputy and Defender of Dvohopilsky District Communities in the Servitude Process of 1864], in О. Маковей, *Матеріали до життєпису Осипа Юрія Гординського-Федьковича*, Львів, З друк. НТШ, 1910, с. 375-407; Л. Ковалець, *Війтування Осипа Юрія Федьковича як соціально-психологічний феномен* [The Village Leadership of Osup Yurii Fedkovych as a Socio-psychological Phenomenon], in «Питання історії України», Чернівці, Технодрук, 2009, т. 12, с. 113-116; Л. Ковалець, *Юрій Федькович як правозаступник селян у сервітутному процесі (до 175-літнього ювілею письменника і громадсько-культурного діяча)* [Yurii Fedkovych as a Legal Representative of Peasants in the Servitude Process], in «Київська старовина», 2009, ч. 3, с. 150-158.

² *Матеріали судової справи Йосипа Гординського, редактора газети «Буковина», проти Марківа Осипа Андрійовича, редактора газети «Новий пролом», за образу редакції «Буковини» (1887–1888, Львів)* [Court Case Materials of Yosup Hordynskiy against Osup Markiv], Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України, ф. 168 (О. Марківа), спр. 211, п. 9.

³ Б. Мельничук, *Юрій Федькович — постать «низового народництва» чи «одна з найоригінальніших літературних фізіономій?»* [Yurii Fedkovych — a Figure of «Grassroots Populism» or «One of the Most Original Literary Physiognomies?»], in «Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія», Чернівці, Рута, 2005, вип. 274-275, с. 11-15.

⁴ М. Юрійчук, *«Бо я для України лиш живу!» Слово про Юрія Федьковича* [«Because I Live Only for Ukraine!» A Word About Yurii Fedkovych], Чернівці, Рута, 2002, 39 с.

⁵ О. Гончар, *Українська національна ідея в художній творчості (перша половина та середина XIX століття)* [Ukrainian National Idea in Literary Works], in «Слово і Час», 1994, ч. 9-10, с. 66.

- ⁶ Див.: А. Куліш, *Федькович і російська література XIX століття* [Fedkovych and Russian Literature of the 19th Century], in «Радянська Буковина: альманах», Ужгород-Чернівці, 1954, с. 81-87.
- ⁷ М. Пивоваров, *Юрій Федькович: літературно-критичний нарис* [Yurii Fedkovych: Literary Critical Essay], Київ, Держлітвидав України, 1954, с. 7.
- ⁸ Див.: М. Голубець, *Як знаємо Федьковича? З приводу століття народин (1834 — 1934)* [How Do We Know Fedkovych? On the Centenary of His Birth], in «Назустріч», 1934, ч. 16, с. 1.
- ⁹ М. Возняк, *Невикористана сила. Про Юрія Федьковича* [Unused Force. About Yurii Fedkovych], Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, ф. 29 (М. Возняка), спр. 118, с. 184.
- ¹⁰ Див.: О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1910, т. 4, Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича [Materials for the Biography], с. 158.
- ¹¹ Див.: О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1918, т. 3, ч. 1 «Б», Драматичні твори [Dramatic Works], с. 365-372.
- ¹² О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1910, т. 4, Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича [Materials for the Biography], с. 146.
- ¹³ О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1910, т. 4, Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича [Materials for the Biography], с. 321-322.
- ¹⁴ О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1910, т. 4, Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського [Materials for the Biography], с. 147.
- ¹⁵ О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1910, т. 4, Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича [Materials for the Biography], с. 201-202.
- ¹⁶ О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1902, т. 1, Поезії [Poetry], с. 188.
- ¹⁷ Ю. Федькович, *Щоб не було запізно! (Голос з-посеред руського народу)* [Let it not be too late! (A Voice from Among the Ruthenian People)], in «Буковинський журнал», 1994, ч. 3-4, с. 125.
- ¹⁸ Ю. Федькович, *Твори* [Works], Чернівці, Буковина, 2022, т. 5, Публіцистика. Науково-популярні праці. Листи [Publicism. Popular Science Works. Letters], с. 185-186.
- ¹⁹ Ю. Федькович, *Щоб не було запізно!...*, с. 130.
- ²⁰ Ю. Федькович, *Щоб не було запізно!...*, с. 130.
- ²¹ Ю. Федькович, *Щоб не було запізно!...*, с. 130.
- ²² Ю. Федькович, *Щоб не було запізно!...*, с. 130.
- ²³ Ю. Федькович, *Доповідна записка Виконавчому комітету Буковинського сейму про реформу початкової школи на Буковині* [Memorandum to the Executive Committee of the Bukovinian Parliament on Primary School Reform in Bukovina], in Ю. Федькович, *Твори* [Works], Чернівці, Буковина, 2022, т. 5, с. 31.
- ²⁴ Ю. Федькович, *Доповідна записка...*, с. 31.
- ²⁵ Ю. Федькович, *Доповідна записка...*, с. 31.
- ²⁶ Ю. Федькович, *Доповідна записка...*, с. 34.
- ²⁷ О. Ю. Федькович, Поезії [Poetry], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1902, т. 1, с. 6.
- ²⁸ О. Федькович, *Твори* [Works], Київ, ДВУ, 1923, с. 42.
- ²⁹ О. Ю. Федькович, Поезії [Poetry], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], с. 367.
- ³⁰ О. Ю. Федькович, *Поезії...*, с. 367.
- ³¹ О. Федькович, *Твори...*, с. 183.
- ³² О. Ю. Федькович, *Поезії...*, с. 491.
- ³³ О. Ю. Федькович, *Поезії...*, с. 561.
- ³⁴ О. Ю. Федькович, *Драматичні переклади* [Dramatic Translations], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1902, т. 3, ч. 2, с. 413.
- ³⁵ [Б. п.], *Юрій Федькович против Мазепи* [Yurii Fedkovych against Mazepa], in «Правда України», 1960, 28 мая.
- ³⁶ О. Ю. Федькович, *Драматичні твори* [Dramatic Works], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1918, т. 3, ч. 1 «Б», с. 482.
- ³⁷ О. Ю. Федькович, *Драматичні твори* [Dramatic Works], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], Львів, 3 друк. НТШ, 1918, т. 3, ч. 1 «Б», с. 329.
- ³⁸ О. Ю. Федькович, *Драматичні твори* [Dramatic Works], in О. Ю. Федькович, *Писання* [Writings], с. 490.
- ³⁹ Цит. за: А. Коржупова, *Юрій Федькович и развитие украинской прогрессивной литературы на Буковине (до воссоединения Северной Буковины с Советской Украиной)*. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук [Yurii Fedkovych and the Development of Ukrainian Progressive Literature in Bukovina. Doctoral dissertation in Philology], Львов, 1967, с. 11-12.

References

- [Б. п.]. Yurii Fedkovich protiv Mazepy [Yurii Fedkovych against Mazepa], in «Pravda Ukrainy», 1960, 28 мая.
- Fedkovych O. Tvory [Works], za red. D. Zahula, vyd. 2-e, Kyiv, DVU, 1923.
- Fedkovych O. Y. Poeziyi [Poetry], in Pysania. Pershe povne i krytychne vydanie, t. 1, z pervodrukiv i avtografiv zibrav, uporiadkuvav i poiasnienia dodav I. Franko, Lviv, Z druk. Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka, 1902.

4. Fedkovych O. Y. Pysania [Writings], pershe povn. i kryt. vyd., t. 3, ch. 1 «B»: Dramatychni tvory, z avtohr. vydav Ol. Kolessa, Lviv, Z druk. NTSh, 1918.
5. Fedkovych O. Y. Pysania [Writings], pershe povn. i kryt. vyd., t. 3, ch. 2: Dramatychni pereklady, peredm. I. Franka, z avtohr. vydav I. Franko, Lviv, Z druk. NTSh, 1902.
6. Fedkovych O. Y. Pysania [Writings], t. 4: Materiialy do zhtiepysy Osypa Yurii Hordynskoho-Fedkovycha, Lviv, Z druk. NTSh, 1910.
7. Fedkovych Y. Dopovidna zapyska Vykonavchomu komitetu Bukovynskoho seimu pro reformu pochatkovoï shkoly na Bukovyni [Memorandum to the Executive Committee of the Bukovinian Seym on the reform of primary school in Bukovina], in Fedkovych Y. Tvory: [u 5 t., 6 kn.], t. 5, Chernivtsi, Bukovina, 2022.
8. Fedkovych Y. Shchob ne bulo pizno! (Holos z-poseder ruskoho narodu) [Before it's too late! (Voice from among the Ruthenian people)], publikatsiia M. Yuriichuka, in «Bukovynskyi zhurnal», 1994, ch. 3-4.
9. Fedkovych Y. Tvory [Works]: [u 5 t., 6 kn.], t. 5: Publitsystyka. Naukovo-populiarni pratsi. Lysty, uporiad., pidh. tekstiv B. I. Melnychuka, L. M. Kovalets, L. M. Cherniak, Chernivtsi, Bukovina, 2022.
10. Holubets M. Yak znaiemo Fedkovycha? Z pryvodu stolittia narodyn (1834-1934) [How do we know Fedkovych? On the occasion of the centenary of birth (1834-1934)], in «Nazustrich», 1934, ch. 16.
11. Honchar O. Ukrainska natsionalna ideia v khudozhnii tvorchosti (persha polovyna ta seredyna XIX stolittia) [Ukrainian national idea in artistic creativity (first half and middle of the 19th century)], in «Slovo i Chas», 1994, ch. 9-10.
12. Korzhupova A. P. Yurii Fedkovich i razvitiye ukrainskoy progressivnoy literatury na Bukovine (do vossoyedineniya Severnoy Bukoviny s Sovetskoy Ukrainoy) [Yuriy Fedkovych and the development of Ukrainian progressive literature in Bukovina (before the reunification of Northern Bukovina with Soviet Ukraine)]: avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni dokt. filolog. nauk: spets. 10.01.01 «Literatura narodov SSSR», Lvov, 1967.
13. Kovalets L. Viituvannia Osypa Yurii Fedkovycha yak sotsialno-psykholohichniy fenomen [The village headmanship of Osyp Yurii Fedkovych as a socio-psychological phenomenon], in «Pytannia istorii Ukrainy», Chernivtsi, Tekhnodruk, 2009, t. 12.
14. Kovalets L. Yurii Fedkovych yak pravozastupnyk selian u servitutnomu protsesi (do 175-litnoho yuvileiu pysmennyka i hromadsko-kulturnoho diiacha) [Yurii Fedkovych as a legal representative of peasants in the servitude process (to the 175th anniversary of the writer and socio-cultural figure)], in «Kyivska starovyna», 2009, ch. 3.
15. Kulish A. Fedkovych i rosiiska literatura XIX stolittia [Fedkovych and Russian literature of the 19th century], in «Radianska Bukovyna: almanakh», Uzhhorod-Chernivtsi, 1954.
16. Lukiianovych D. Fedkovych zastupnykom i oborontsem hromad dovhopilskoho okolu v servitutovim protsesi 1864 r. [Fedkovych as a deputy and defender of communities of Dohopilsky district in the servitude process of 1864], in Fedkovych O. Y. Pysania, Lviv, Z druk. NTSh, 1910, t. 4.
17. Materialy sudovoï spravy Yosypa Hordynskoho, redaktora hazety «Bukovyna», proty Markiva Osypa Andriiovycha, redaktora hazety «Novyi prolom», za obrazu redaktsii «Bukovyny» (1887-1888, Lviv) [Materials of the court case of Yosyp Hordynsky, editor of the newspaper «Bukovyna», against Markiv Osyp Andriiovych, editor of the newspaper «Novyi prolom», for insulting the editorial office of «Bukovyna»], [Avtohrafi], in Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, f. 168 (O. Markiva), spr. 211.
18. Melnychuk B. Yurii Fedkovych — postat «nyzovoho narodnytstva» chy «odna z naioryhynalnishykh literaturnykh fizionomii»? [Yurii Fedkovych — a figure of «grassroots populism» or «one of the most original literary physiognomies»?], in «Naukovyi visnyk Cherniv. un-tu», Chernivtsi, Ruta, 2005, vyp. 274-275.
19. Pyvovarov M. P. Yurii Fedkovych: lit.-kryt. narys [Yurii Fedkovych: literary-critical essay], Kyiv, Derzhlitvydav Ukrainy, 1954.
20. Vozniak M. Nevykorystana syla. Pro Yurii Fedkovycha [Unused force. About Yurii Fedkovych], [Mashynopys], in Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, f. 29 (M. Vozniaka), spr. 118.
21. Yuriichuk M. «Bo ya dlia Ukrainy lysh zhyiu!» Slovo pro Yurii Fedkovycha [«Because I live only for Ukraine!» A word about Yurii Fedkovych], Chernivtsi, Ruta, 2002.